

V srednjeveškem kotu ljubljanskega magistrata

Obisk našega reporterja v zanimivem mestnem arhivu in knjižnici, kjer so shranjeni dragoceni spomini na staro Ljubljano.

Ljubljana, 13. avgusta.

Reporter: Halo, ali bi se dalo kaj napisati o vašem arhivu?

Manica: I seveda bi se dalo, gospod šef je tu, kar pridite in se zmenite z njim...

Pa sem šel. V II. nadstropju na magistratu je arhiv in knjižnica mesta Ljubljane. Kdor je vajen modernih ali vsaj 20. veku primernih prostorov, bo razočaran. Kdor pa ljubi tisto temo in začrnelost sten in obdelih v usnje vezanih debelih bukev, iz katerih veje čisto srednjeveški vzduh, si pa primernejšega kraja v Ljubljani ne more misliti. Dobiš občutek, da si v knjižnici kakkega starega gradu iz 15. stoletja. Šele knjižničarka, korajžno smehljajoča gdč. Manica Komanova in pa »Jutro«, »Slovenec« itd. na visoki mizi pred njo te zdramijo iz srednjeveškega občutka.

Arhivar g. Vladislav Fabjančič po pomislekih, češ, čemu, prijazno ugodni želji in mi razkaže mestni arhiv, ki je gotovo najzanimivejši urad na rotovžu. Saj vidiš tu zgodovino naše prestolice od 14. stoletja naprej, v knjigah, dokumentih, pečatih, fotografijah in v vsem mogočem defilira stara Ljubljana pred očmi, do najnovejšega modernega časa, ki ga predstavljajo na pisalni mizi g. Fabjančiča spisi, knjige v moderni, najmodernejši kumunalni politiki. Na tej mizi, pred Manico, kjer so dnevni časopisi, revije, je 20. vek, vse drugo je srednji vek, čeprav naj bi bil samo v zadnji sobi, kjer so shranjeni najstarejši sodni protokoli iz l. 1521.

Tako upravičeni niso bili zlepa predlogi kakor so bili predlogi g. arhivarja, ki je v neki okrožnici napisal... »usojam si staviti sledeče predloge: mestnemu arhivu in knjižnici naj se odkážejo novi primernejši prostori...« itd.

Vse listine so iz pergamenta, lično pisane in dobro shranjene v ovojih. Ljubljana je imela gotovo še starejše pred l. 1320 izdane, a jih ni več, najbrže jih je uničil kak požar. Zanimiva je listina celjskega grofa iz l. 1406.

V tej omari je tudi Levčeva literarna zapuščina, korespondenca itd., ki jo je Levec zapustil mestni občini. Tu so še drugi predmeti zgodovinske ali umetniške vrednosti, srebrna sodniška palica iz l. 1500, pečatniki, prepisi ljubljanskih svoboščin in pravic, vezani v knjigo. Original teh se je izgubil.

V Manični sobi

V Manični sobi so razstavljeni še časopisi, revije itd., nad 60 jih je, in Manica kaj rada pove, da jih je bilo, ko je ona prišla, komaj 5 ali 6. L. 1928 je mestna knjižnica sprejemala večinoma brezplačno 62 časopisov in revij. Manica jih ima »čez«, pa mora zaradi njih napraviti marsikak korak v redakcije, tiskarne. Če jo odslove pri enih vratih, pride skozi druga in »izfehta«, kar ji manjka v knjižnici.

Mimogrede mi je zaupala, da dobi med številnimi in debelimi bukvami, ki jo obdajajo, tu pa tam tudi kako idejo, kako »zrno«, kakor je rekla, za svoje produkte.

Obdajajo pa jo knjige razne vrste, kakor pravne, upravne, zgodovinske, medicinske, higijenske, socialno-politične, prosvetne, literarne, vojaške in kdo ve še kakšne vsebine, kajti magistratna knjižnica obsega 3185 zvezkov.

Prav pod stropom že so vezani časopisi, »Laibacher Zeitung« itd., bogata zbirka je revij slovenske žurnalistike, ki se je poslužuje mnogo znanstvenikov, literatov in sličnih ljudi.

To še ni vse, kar je v mestnem arhivu in knjižnici zanimivega. Preveč in premnogotero imata v svojih srednjeveških sobah g. arhivar in gdč. knjižničarka, zato mi ne zamerita, če nisem vse popisal; mnogo je takega, ki bi ne sodilo nikamor drugam kakor v vajine temne, mračne neprijazne samostanske prostore, toda mnogo je tudi takega, ki bi sodilo v 20. stoletju primerne prostore. Predvsem sta med tem vidva sama. Ali pa vama ugaja, da poslujeta v sobah s starim romantičnim obeležjem, da sta vsaj v tem času ločena od razdvojenega, električnega, zmehaniziranega stoletja pod vajinimi okni. —nek.

Prav za prav bi bilo škoda starih prostorov, ohraniti bi jih morali vsaj za starejši, srednjeveški arhiv. Toda gdč. Komanova in g. Fabjančič ne spadata v srednji vek. Upajmo, da bosta kmalu v 20. stoletju, kar bo tudi primernejše novemu arhivu, kajti moti se, kdor misli, da je mestni arhiv za to na rotovžu, da se prah nabira po fasciklih in folijantih. Nasprotno! Arhiv in knjiž. se razvijata v enega najvažnejših uradov na magistratu, ki ne bo samo shranjeval častitljive starine, temveč nudi občinskim svetnikom, referentom itd. vse, kar zahteva moderno upravljana občina, torej najnovejšo strokovno literaturo, statistične podatke itd.

V to smer se torej razvija mestni arhiv, toda dokler ne bo imel svojih primernejših prostorov, se kljub prizadevanju sedanjega arhivarja ne bo mogel otresti srednjeveškega prahu.

Drugače pa bo, ko bo naš magistrat preurejen v mestni muzej. G. arhivar je v neki drugi okrožnici z veseljem ugotovil: »Ko se bo kdaj sezidala nova magistratna palača, bodo sedanji rotovski prostori prav pripravljeni za tak muzej.«

16. stoletje v arhivu

Manica je prinesla ključ in g. arhivar me je povedel v 16. stoletje. To je temna soba s policami, ki se šibe pod težo fasciklov in knjig, večinoma iz 16. stoletja.

Kdor nima fantazije in si ne more predstavljati miljeja pred 400 leti, naj si ogleda to sobo. Saj bi prišli vsi ti folijanti in pergamenti ob veljavo, če bi jih postavili v blesčeče, nepravne sveže polirane police v svetlo, s parketi položeno sobo. Vse v tej sobi arhiva je 16. stoletje.

Police so natlačene s fascikli, 250 jih je, od l. 1304 do 19. stoletja, t. j. še nekaj let po odhodu Francozov iz Ilirije.

Na policah je nadalje 194 knjig o prejemkih in izdatkih od l. 1581 do 1775. Tu je še 173 davčnih knjig, 68 urbarjev, 44 raznih zapisnikov, sodnih protokolov od l. 1521 do 1785, 127 drugih protokolov, 11 posebnih protokolov in konvolutov iz francoske dobe.

Na teh policah je neprecenljiv in važen material za proučevanje socialne in kulturne zgodovine Ljubljane. Ljubljanski historiograf pl. Radice je tu šuširal staro Ljubljano, prav tako prof. Vrhovnik, župnik Vrhovec itd.

V to sobo, v njen najbolj srednjeveški kot so potisnili tudi veliko sliko ranikega cesarja »Korla«, ki je nekoč visela kje v dvorani ljubljanskega rotovža. V 16. stoletje so ga zavrgli. Za policami je skrit tudi velik širok in dragocen okvir, v katerem je nekdanja visela slika pokojnega »Franceljna«. Kje je on sam, bog ve. Ostal je samo še okvir. Pa še tretji spomin je v tem najstarejšem delu arhiva: velik ščit, v katerega smo med vojno zabijali žeblice. Ne vem več, po čem so bili, menda po kronci, spominim se samo, da sem ga šel nekoč gledat, koliko žeblice že ima.

Dragocena omara s starimi dokumenti

Iz 16. stoletja sva prišla zopet k Manici. Prav pred njenim nosom stoji omara, ki je sicer čisto navadna omara, toda v njej so shranjeni najdragocenejši dokumenti.

To je dokumentni arhiv, v katerem je dragocena zbirka listin o Ljubljanski zgodovini, o mestnih pravicah in svobodščinah. 15 jih je iz 14. stoletja, 28 iz 15. stoletja 25 iz 16. stoletja, 11 iz 17. stoletja in 8 iz 18. stoletja. Najstarejša je iz leta 1320, izdana od koroškega vojvode Henrika Ljubljancanom o davkih in čuvanju mestnega zidovja. Najmlajša pa je iz leta 1752, s katero potrjuje cesar Jožef II. Ljubljancanom njihove mestne pravice.

Dragoceni Prešerni

Razen dragocene zbirke starih dokumentov, s katerimi Ljubljanci vsak čas lahko dokažejo svoje pravice, mora Manica čuvati tudi dragocene Prešernove poezije, ki so bile last pokojnega Aškerc, pa jih je podaril občini. Knjiga je iz leta 1847, pisana je v gajici. Dragocena pa je zato, ker ima na platnici znotraj prilepljen listek s Prešernovim lastnoročnim posvetilom, ki se glasi:

»Blagorodni gospodični Alojziji Crobath se predèrne te bukvice podati Dr. Prešern.«

V arhivarjevi sobi

Dragoceni predmeti so shranjeni tudi v pisarni g. Fabjančiča. Omare okoli in okoli so natrane. Stene pokrite z grbi, fotografijami itd.

V omari pri pisalni mizi so v skatli slovensko-nemški akti od l. 1770. naprej. Zanimivo gradivo za jezikoslovce.

Dragocena je zbirka znamenitih Slovencev, Levstikova pisma Stritarju, Janežičeva, Bleiweisova, Jeranova, Praprotnikova pisma. Bogata je Jurčičeva literarna zapuščina. Letos si je arhiv nabavil tudi literarno zapuščino »Zadrugarjev«, Cankarjevi, Zupančičevi, Kettejevi, Murnovi neobjavljeni prvenci. Med zadrugarji je bil tudi sedanji župan dr. Puc, kakor je razvidno iz tajniških knjig. Ta dragocen prispevek je arhiv dobil od vdove pokojnega Stefeta.

Izpopolnjen je regest aktovskega arhiva, ki ga je začel Aškerc in se je pozneje popolnoma opustil. V regestih ni vpisana samo vsebina vsakega fascikla, ampak tudi vsakega akta, tako da je arhiv z lahkoto uporaben za znanstvena rziskovanja.

V ostalih omarah so knjige juridične in druge vsebine. Zanimiva je okolica arhivarjeve pisalne mize, za katero sta sedela pred g. Fabjančičem Oton Zupančič in Anton Aškerc, ki je bil prvi arhivar od l. 1898. Pred njim je morda pri isti mizi sedel Peter pl. Radice, ki je l. 1866. prvi uredil arhiv.

Prav pred stropom visi sedaj nad mizo Stritarjeva mrtvaška maska, pod njo so fotografije ljubljanskih županov, Codellija, Hradeckega, Grasellija, Hribarja v sokolskem kroju in dr. Tavčarja.

Katalog umetnin

Skupaj z mestnim gospodarskim uradom vodi mestni arhivar tudi »Katalog umetvorov ljubljanske mestne umetniške galerije«, ki obsega 196 slik in kipov slovenskih umetnikov, ki so last občine. Tu so imena Jakob pič, Sternen, Vavpotič, Vesel, Grohar, Maleš itd., itd. Večina teh umetnin je razstavljenih v Narodni galeriji.

Arhiv in knjižnica sta v najlepšem redu, vse je vpisano v posebne sezname, opremljeno s tekočimi številkami in pečatom.

Mnogostransko delovanje arhiva

Poleg arhivskih in knjižničarskih opravil pa ima mestni arhivar še druge važne naloge, kakor naročanje in evidenco knjig, revij in časopisov za vse magistratne urade, sestavlja uradne spise o mestni zgodovini; redigira propagandne članke za domače in inozemske revije, knjige, časopise. Taki so izšli n. pr. v »Lloyd Commercial« v Bruslju, v »Leipziger Neue Zeitung«, v raznih almanahih itd. Prispeva nadalje za razne adresarje in je nekak tolmač za francoske, angleške, laške in druge spise, akte in dopise za vse magistratne urade.

V arhivu se krstijo tudi vse nove ljubljanske ulice. Arhiv pripravlja tudi gradivo za poseben statistični urad, ki se bo ustanovil.

Hrani tudi razne druge zgodovinske starine, kakor staro orožje itd., ki bo prišlo v mestni muzej, ko bo ustanovljen.